

ASSESSMENT OF GOOD PRACTICE LEVEL IN OLIGOPOLISTIC NUCLEUS OF OIL AND FAT COMPLEX

T. Berezianko

National University of Food Technologies

Key words:

*Corporate sector
Corporate social
responsibility
Surveys
Oil-fat complex virtuous
business practices*

Article history:

Received 26.12.2014
Received in revised form
13.01. 2015
Accepted 15.02.2015

Corresponding author:

T. Berezianko

E-mail:

npuht@ukr.net

ABSTRACT

The question of the legality of certain sectors of national economy requirements of EU integration in the context of voluntary regulatory mechanisms is analysed in the article. The study base was the oil-fat complex, which ranks first in the world. The study considered such part of corporate social responsibility as economic component of business practice. The results of a survey conducted in oligopolistic core of national oil and fat industry are presented. It has been determined that there is a lack of implementation of principles identified by OECD and the other problem areas of economic relations in the corporate sector.

ОЦІНКА РІВНЯ ДОБРОПОРЯДНОЇ ПРАКТИКИ В ОЛІГОПОЛЬНОМУ ЯДРІ ОЛІЄ-ЖИРОВОГО КОМПЛЕКСУ

Т.В. Березянюк

Національний університет харчових технологій

У статті розглянуто питання відповідності окремих секторів національного господарства вимогам інтеграції до ЄС в контексті використання добровільних регуляторних механізмів. Базою дослідження обрано оліє-жировий комплекс, який посідає перше місце у світі. Розглянуто складову корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) — економічну складову бізнес-практики. Висвітлено результати опитування, проведеного в олігопольному ядрі національного оліє-жирового комплексу. В результаті виявлено недоліки в реалізації принципів ОЕСР, а також інші проблемні зони економічних відносин у корпоративному секторі.

Ключові слова: корпоративний сектор, корпоративна соціальна відповідальність, опитування, оліє-жировий комплекс, добросесна ділова практика.

Постановка проблеми. У світі склалося дві системи впливу на складові внутрішнього та зовнішнього суспільства: ринкова фінансова й соціалізована регуляторна, виразниками якої є, відповідно, США та Європа. Традиційно вплив

олігополістичного формату ринку розглядався науковцями під кутом зору забезпечення рівних можливостей у конкуренції. Основу теорій недосконалої конкуренції було закладено Е. Чемберліном [1] та Дж. Робінсоном [2]. Сучасні дослідження визнають найбільшою вадою олігопольного ринку — здатність блокувати механізми саморегуляції ринку [3]. Нові підходи до визначення місця та ролі соціальної відповідальності бізнесу розвинуто у працях М. Портера та П. Друкера [4]. В наукових виданнях продовжується полеміка стосовно ступеня, площини та напрямків відповідальності бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці розглядають інструменти корпоративної соціальної відповідальності як засіб підвищення конкурентоспроможності національної економіки [5]. Актуальність розвитку відносин між бізнес-партнерами підкреслюється науковцями у багатьох працях [6, 7, 8, 9]. Соціальна відповідальність розглядається на рівні підприємства та державної політики, хоча розбіжності в тлумаченні зберігаються. Найбільш значущими за останні декілька років є праці Ю.М. Пахомова [10], М.І. Зверякова [11], Х.Р. Гальчака [12], І.В. Бураковського [13].

Невирішені частини проблеми. Поняття «добросесна ділова практика» майже не досліджувалось в національній економічній літературі (часто поняття «етика» підміняється поняттям «етикет») [15, 16]. Цей термін використовується юридичним науковим напрямом як аналог обмежувальної ділової практики в процесі регулювання конкуренції та розробки антимонопольного законодавства [17]. Однак поточна економічна ситуація, розвиток національного ринку та розбіжність ділової практики з вимогами розвинутих ринків спонукають ділове середовище до формалізації цього напрямку. Так, Національний банк України підготував проект Кодексу поведінки та ділової практики учасників міжбанківського валютного ринку України [18].

Мета статті. Оцінити рівень добросесної практики в олігопольному ядрі оліє-жирового комплексу та соціальну орієнтованість корпоративного сектору в контексті відповідності національних практик вимогам ЄС.

Результати дослідження. Олігопольний ринок, як зазначає більшість дослідників, є вкрай закритою та важкою для отримання достовірної інформації системою, тому для проведення прикладного етапу аналізу було свідомо використано два підходи: кількісний та якісний. Реалізація Концепції соціальної відповідальності передбачає впровадження у щоденну практику діяльності компанії комплексу аспектів організації відповідального управління, дотримання прав людини у процесі діяльності, налагодження соціально відповідальних трудових відносин, ведення чесної операційної діяльності, захист навколишнього середовища, дотримання та розвиток системи захисту прав споживача, підтримка розвитку місцевих громад і співпраця з ними. Із цією метою було використано метод прямого вимірювання на основі методики ІФС на скоригованому прикладі [19].

Кількісний підхід побудовано на основі визначення стану ринку, його корпоративної структури, стратегій, що застосовуються, основних економічних і виробничих характеристик його учасників з урахуванням особливостей поведінки олігопольного ядра.

Таблиця 1. Сукупний суспільний ефект від відповідальної діяльності, тис. грн, розраховано автором

Олігопольне ядро	Соціальний ефект	Корпоративний ефект	Суспільний ефект	Усього
Кернел	67696,0	1011532,0	437525,9	1516753,9
ДнОЕЗ	23678,2	731562,0	49289,3	804529,5
Віолія	29462,1	607605,0	200534,0	837601,1
Усього	120836,3	8934799,0	687349,2	3158884,5

Таблиця 2. Оцінка ефекту від відповідальної діяльності олігопольного ядра, %, розраховано автором

Олігопольне ядро	Соціальний ефект	Корпоративний ефект	Суспільний ефект	Усього
Кернел	4,5	66,7	28,8	48,0
ДнОЕЗ	2,9	90,9	6,1	25,5
Віолія	3,5	72,5	23,9	26,5
Усього	3,8	74,4	21,8	100

ОЕСР та Європейська комісія вважають власним першочерговим завданням гармонізацію опитувань у несвропейських країнах. Для цілей нашого дослідження обрано дещо інший підхід: метод індивідуальних інтерв'ю та анкетування слухачів курсів післядипломної освіти працівників галузі, експертів відповідної асоціації, науковців і провідних спеціалістів галузі.

Відносне зіставлення дає змогу наочно впевнитись, що ефекти від діяльності в основному зосереджено в корпоративному секторі, а соціальний ефект виглядає зовсім незначним.

Перше емпіричне дослідження ступеня відповідальності бізнесу було здійснено у 2002 р. благодійним фондом «Інтелектуальна перспектива» на прохання UNICEF в Україні. Наступне опитування проводилось Консорціумом з удосконалення менеджмент-освіти в Україні разом із Центром інновацій і розвитку у 2004 році. У 2006 р. проводилась робота з дослідження КСВ Карпатською фундацією для вивчення стимулів і перешкод впровадження соціальної відповідальності бізнесу. У 2010 р. за сприяння ОЕСР та ООН було виконано діагностику соціальної відповідальності бізнесу з метою побудови платформи для діалогу між бізнесом та урядом. У 2013 р. силами Інституту економіки та промисловості НАН України оприлюднено результати експертного опитування наукових фахівців та освітян України з проблем соціальної відповідальності особистості, суспільства, бізнесу та держави. Постійну роботу з розповсюдження КСВ-практик проводить «Центр розвитку КСВ» в Києві. У 2014 р. в Національному університеті харчової промисловості розпочато цикл галузевих досліджень з оцінки стану, характерних проблем і моніторингу рівня корпоративної соціальної та суспільної відповідальності в харчовій промисловості.

Аналіз діючих і задекларованих корпоративних практик провідних підприємств оліє-жирового сектору виявив тенденцію до нехтування рекомендаціями євроспільноти у процесі свідомого та добровільного прийняття на себе корпоративної відповідальної поведінки. Здебільшого реалізація цієї вимоги перебуває у стагнації і залишається косметичним заходом.

Таблиця 3. Внутрішні політики і бізнес-практики компаній оліє-жирового комплексу, укладено автором за результатами експертних оцінок

Підприємства	Напрямок бізнес-практики	Оцінка відповідності принципам ЄС, бали
Кернел	Декларація прагнення впровадити та підтримувати добродійну бізнес-практику	12
	Поширення позитивних практик на нові придбані підприємства, доведення загальної та короткострокових стратегій до рівня фермерських господарств і відділів із закупівлі, для цього функціонує навчальна «розумна ферма», що допомагає належно готувати сировину	
	Публікація інсайдерських угод, призначення аудитора, план стимулювання, список акціонерів, що володіють не менше, ніж 5 % загальної кількості голосів, нарахування дивідендів і зміна вартості акцій, періодичність зборів, правила торгівлі	
	Публікація фінансового звіту, GRI-вимоги не реалізовано	
	Інформацію консолідованих підприємств на сайтах не представлено	
Каргілл	Кодекс поведінки включає етику та відповідальність: репутація ґрунтується на дотриманні законності, чесна та етична конкуренція, антикорупційна поведінка, правдива звітність, виконання зобов'язань, недопущення конфлікту інтересів, фінансова інформація сегментована за видами діяльності (в т.ч. кредитні рейтинги за 5 років), інформація про бізнес практики має торговельно-виробничий характер	10
	Партнерські стосунки: наукова допомога партнерам і надання фахової експертизи, співпраця з партнерами, що дотримуються норм КСВ	
	Звіт не представлено	
	Політику підприємств компанії не деталізовано	
Віолія	Ділову політику компанії на сайті не зазначено, представлено фінансовий звіт, політику підприємств не деталізовано та не приведено у відповідність напрямкам компанії	8
	Наявний один сайт підприємства, де викладено рекламні цілі	

Відрізняється нерівністю і процес використання негативних ділових практик: корупції та маніпулювання. Здебільшого це пов'язано із першими роками ринковості в країні, коли першими бізнес-контактами були спекулятивні й поправні стосунки як внутрішнього, так і зовнішнього характеру, які підживлювались у процесі надання послуг з податкової оптимізації провідними консультативними міжнародними організаціями.

Таблиця 4. Оцінка рівня негативних ділових практик (застосування корупції) в оліє-жировому секторі, %, укладено автором за результатами експертних оцінок і відповідей інтерв'ю

Показник	Необхідність застосування хабара або корупції		Сподівання на судовий або державний захист	
	2013 р.	2014 р.	2013 р.	2014 р.
Самооцінка підприємств				
Підприємства олігопольного ядра	63	75	37	29
Великі підприємства	56	65	33	20
Середні	60	60	23	15
Малі підприємства	59	58	10	15
Оцінка експертів				
Корпоративний сектор	70	80	18	10

Таблиця 5. Застосування антиконкурентних практик у бізнесі (силовий тиск, рейдерство, адміністративний ресурс, лобіювання законів), %, укладено автором за результатами експертних оцінок і відповідей інтерв'ю

Показник	2006—2009 рр.	2010—2012 рр.	2013 р.	2014 р.
Підприємства олігопольного ядра	80	60	40	90
Великі підприємства	29	25	18	27
Середні	10	—	—	12
Малі підприємства	—	—	—	—
Оцінка експертів	27	19	19	32

Збереження антиконкурентних практик у бізнесі та широке їх використання потужними операторами ринку може бути віднесено на рахунок об'єднання позицій влади та бізнесу, початок збігу інтересів яких можна пов'язати з періодом прискороного становлення ефективного власника та намаганнями бізнесу вибороти й закріпити нішу в міжнародному розподілі бізнес-ринку.

Таблиця 6. Оцінка важливості неформальних відносин бізнесу і влади, %, укладено автором за результатами індивідуальних інтерв'ю з керівництвом, менеджментом і експертами

Показник	2007—2009 рр.	2010—01.01.2014
Податкова інспекція	51,7	30,7
Міська влада	50,0	26,1
Державна влада (міністерства, ВРУ)	49,3	24,0
МВС	46,5	26,6
Регіональна адміністрація	43,9	26,4
У цілому	57,0	31,7

Частково попереднє твердження підкріплюється даними вищенаведеної табл. 6. Із цього можна зробити висновок, що підтримка зовнішньої конкурентоспроможності олігопольного ядра оліє-жирового сектору досягається за рахунок збереження переваги за витратами, широкого використання адміністративного ресурсу, використання рентної моделі на власну користь та об'єднання інтересів олігополістів і влади. Варто зауважити, що основні очікування бізнесу також не належать до економічної площини.

ЕКОНОМІКА І СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

Таблиця 7. Розподіл очікувань бізнесу щодо змін у діловому середовищі, %, укладено автором за результатами опитування і матеріалами [20]

Головні очікування бізнесу	Частка відповідей
Припинення військових дій	76
Продуктивна законотворча робота парламенту з нормалізації бізнес-середовища	41
Подолання корупції	40
Прозорість прийняття рішень органами державного управління	26,3
Зниження податкового навантаження	24,4
Подолання протекціонізму у державних закупівлях	23,7
Покращення державної економічної політики та регулювання	21,8
Судова реформа	20,0
Впровадження пріоритетності економічного розвитку в державних програмах розвитку	17,0
Чіткість економічної політики	9,6
Негативні очікування	9,3

Привертає увагу той факт, що дотримання внутрішніх і міжнародних законодавчих приписів має здебільшого формальний характер, що свідчить про наявність не просто законодавчих прогалин, а законодавчих урвищ, що підтверджує справедливості вимог євроспільноти до необхідності реформ у цій сфері.

Таблиця 8. Оцінка дотримання національних і міжнародних норм законів корпоративного сектору оліє-жирового комплексу, укладено автором

Підприємство	Характеристика соціальних практик	Оцінка відповідності вимогам ЄС, %
Кернелл	Задекларовано про дотримання всіх норм, міжнародних стандартів, національних законів і внутрішніх директив	60
	Дотримання норм національного трудового законодавства	
	Робочі місця і виробничі процеси повністю відповідають нормам і вимогам з охорони здоров'я та безпеки праці	
Каргілл	Законослухняність у сфері бізнесу, дотримання стандартів безпеки виробництва продуктів харчування й охорони навколишнього середовища	70
	Дотримання міжнародних стандартів з безпеки праці	
Віолія	Інформація відсутня	0

Результати інтерв'ю свідчать, що існують значні розбіжності: в компаніях з повним іноземним контролем управління занадто формалізоване, що, звичайно, знижує ризики, але погіршує оперативність і ситуативну відповідність прийняття рішень. Проте в українських компаніях менеджмент стикається з неформалізованою відсутністю дозволу прийняття рішень, невизначеність правил створює додаткові зони конфлікту між керівництвом та серед працівників.

Таблиця 9. Експертна оцінка опортуністичності менеджменту в оліє-жировому секторі, укладено автором за результатами особистих інтерв'ю з менеджментом та експертами

Підприємства	Олігопольні	Великі	Середні	Малі
Непрозорий продаж акцій	—	частково	переважно	—
Наявність судочинів через недотримання угод	частково	частково	частково	—
Недобросесна практика з клієнтами	частково	частково	переважно	частково
Недотримання стратегії	частково	частково	переважно	—
Створення конфліктних ситуацій у колективі	частково	переважно	переважно	—
Непрозорість управлінських рішень	частково	так	так	так

Національному корпоративному сектору нехарактерний конфлікт між акціонерами (власниками) та менеджментом, як у корпоративній практиці США, або між міноритарними акціонерами та мажоритарними — як у корпоративній практиці Європи. Це, здебільшого, конфлікт між інституціональними складовими: інтересами соціуму в цілому й об'єднаними інтересами корпоративного сектору та державним управлінням.

Для оцінки рівня маніпулятивності та опортуністичності поведінки власника та/або менеджера ними запропоновано індекс розкриття інформації про комерційні угоди.

Означений показник включає п'ять компонентів, які нами було адаптовано і дещо модифіковано до національних умов діяльності. У результаті запропоновано шкалу оцінки рівня маніпулятивності й опортуністичності поведінки власника та/або менеджера корпоративного підприємства харчової промисловості.

Таблиця 10. Оцінка рівня маніпулятивності й опортуністичності поведінки власника олігопольного ядра оліє-жирового підкомплексу, (бали), укладено за результатами інтерв'ю і експертних опитувань

Показник	Олігопольне ядро		
	Кернел	ДнОЕЗ	Віолія
Наявність корпоративного органу, що надає дозвіл на проведення угоди продажу майнових активів, виведення обігових коштів, проведення реструктуризації та злиття	2	2	1
Необхідність розкриття відомостей про угоду акціонерам, регулюючим органам, суспільству	1	1	1
Наявність вимоги публікації інформації про угоду	1	1	1
Наявність вимоги інформування ради директорів або наглядової ради щодо конфлікту інтересів	0	0	1
Необхідність залучення зовнішнього аудитора з метою попередньої перевірки угоди	0	0	0
Разом	4	4	4
Рівень відповідності нормативу (10), %	40	40	40

Таким чином, рівень поведінки власника та менеджменту в корпоративному середовищі може бути визначено як опортуністичний і близький до маніпулятивного. Означене висуває на перший план пошук розумного балансу між потребами бізнес-рішень, контролем за їх напрямком з боку соціальних протитяг або правових норм. Вирішення цього завдання потребує, крім усього іншого, визначення меж і форм відповідальності учасників процесу регулювання. В Європі та світі впровадження цього напрямку реалізовано за допомогою системи кодексів.

Висновки

Розбіжності між практикою та нормою визнавалися законотворцями на всіх етапах ринковості, проте клановість інтересів досі не дозволяє перейти до реального реформування. Неузгодженість економічної політики, напрямків регуляторних впливів з реальними потребами національного ділового середовища та вимогами розвинених континентальних ринків ставить під загрозу євроінтеграційний шлях нації.

Література

1. *Chamberlin Ed.* The Theory of Monopolistic Competition. — Cambridge: Harvard University Press, 1933.
2. *Robinson J.* The Economics of Imperfect Competition. — London, 1933.
3. *Ietto-Gillies Gr.* Transnational Corporations and International Production. — L.: Edward Elgar, 2005. — P. 88.
4. *Porter M.E.* Strategy of Society: The Link Between Competitive Advantage and Corporate social Responsibility / M.E.Porter, M.R.Cramer // Harvard Business Review. — 2006. — December. — P. 78—92.
5. *Криворучко Я.Н.* Формування конкурентних переваг підприємства у контексті управління відносинами із бізнес-партнерами / Я.Н. Криворучко, Л.Р. Прийма // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». — 2010. — № 690. — С. 347—352.
6. *Палига Є.М.* Підходи до формування партнерських відносин / Є.М. Палига, Д.С. Мельник. — Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2000. — 46 с.
7. *Хэндворд Р.Б.* Реорганизация цепей поставок. Создание интегрированных систем формирования ценности [пер. с англ.] / Р.Б. Хэндворд, Э.Л. Николс мл. — М.: Издательский дом «Вильямс», 2003. — 416 с.
8. *Чухрай Н.І.* Оцінювання і розвиток відносин між бізнес-партнерами: монографія // Чухрай Н.І., Криворучко Я.Ю. — Львів: Видавництво «Растр-7», 2008. — 360 с.
9. *Day G.S.* Van den Bult Ch.. Superiority in Customer Relationship Management: Consequences for Competitive Advantage and Performance // Marketing Science Institute Report. — 2002. — # 02. — 123 p.
10. *Пахомов Ю.* Экономический кризис: украинский вариант / Ю. Пахомов, С. Пахомов // Общество и экономика. — 2009. — № 3. — С. 64.
11. *Зверяков М.* Ліберальна ідея і модернізація економіки України / М. Зверяков // Економіка України — 2010. — № 7 — С. 7.—12.

12. *Принцип* соціальної відповідальності в контексті соціально-орієнтованого менеджменту / Х.Р. Гальчак // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». — 2012. — № 725. — С. 265—269.

13. *Угода* про асоціацію між Україною та ЄС: переваги та виклики для бізнесу/ Презентація. Чернівці 23.10.2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ier.com.ua.

14. *Верех С.М.* Етика поведінки державних службовців // Спільнота кращих державних службовців [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kds.org.ua>.

16. *Євтушенко Г.І., Канцур І.Г.* Корпоративна культура та діловий етикет [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.google.com.ua>.

17. *Юридичний* словник [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua>.

18. *Обговорення* проекту Кодексу поведінки та ділової практики учасників міжбанківського валютного ринку України. Національний банк України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

19. *IFC* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ifc.org>.

20. *Інститут* стратегічних досліджень: Ukraine-analysen. № 136 (17.09.2014) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.laender-analysen.de/ukraine.

ОЦЕНКА УРОВНЯ ДОБРОПОРЯДОЧНОЙ ПРАКТИКИ В ОЛИГОПОЛЬНОМ ЯДРЕ МАСЛО-ЖИРОВОГО КОМПЛЕКСА

Т.В. Березянко

Національний університет пищевых технологий

В статье рассмотрен вопрос соответствия секторов национального хозяйства евроинтеграционным требованиям относительно использования добровольных регуляторных механизмов. В качестве базы исследования выбран масло-жировой комплекс как лидер мирового рынка. Приведены результаты индивидуальных интервью и опросов специалистов-практиков и экспертов. Установлено, что в олигопольном ядре недостаточно реализованы принципы ОЕСР, а деловая практика не в полной мере учитывает задачи корпоративной социальной ответственности.

Ключевые слова: *корпоративный сектор, корпоративная социальная ответственность, опрос, масло-жировой комплекс, добропорядочная деловая практика.*